

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

25 години

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ
Юбилейна международна научна конференция БЪЛГАРИЯ НА РЕГИОНИТЕ

Перспективи за устойчиво регионално развитие

27-28 октомври 2017 г., Пловдив, България

25 years

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
Jubilee International Scientific Conference BULGARIA OF REGIONS

Sustainable Regional Development Perspectives

27-28 October 2017, Plovdiv, Bulgaria

<http://regions.uard.bg>

Leader Approach to Sustainable and Integrated Rural Development

Stefka Timareva¹, Veselin Boyadzhiev²

¹University of agribusiness and rural development – Bulgaria

²St. Kliment Ohridski University of Sofia - Bulgaria

Abstract: This paper aims to present the LEADER approach in the context of its application in the rural areas of the Republic of Bulgaria as a tool for their sustainable and integrated development. The features of LEADER are considered and the possibilities of their combined impact as well as the implementation of the approach with its main characteristics are outlined. The opportunities for building sustainable local capacity with the help of local initiative groups and CLLD are presented to improve the quality of life in rural areas. The deepening demographic problems, social and economic, environmental and other issues are the reason for seeking different tools and measures, strategic approaches and programs to achieve sustainable development.

Keywords: rural areas, the Leader approach, sustainable and integrated development, LAG, CLLD.

Подходът „Лидер“ за устойчиво и интегрирано развитие на селските райони

Стефка Тимарева¹, Веселин Бояджиев²

¹Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив

²Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – София

Резюме: Настоящият доклад има за цел да представи подхода „Лидер“ в контекста на приложението му в селските райони на Република България като инструмент за устойчивото и интегрираното им развитие. Разгледани са характеристиките на „Лидер“ и са посочени възможностите от комбинираното им въздействие, както и прилагането на подхода с неговите основни характеристики. Представени са възможностите за изграждане на устойчив локален капацитет с помощта на местни инициативни групи и WOMP с цел подобряване на качеството на живот в селските райони. Задълбочаващите се демографски проблеми в тях – социални, икономически, екологичните и други, са причина да се търсят различни инструменти и мерки на стратегически подходи и програми с цел постигане на устойчиво развитие.

Ключови думи: селски райони, подходът „Лидер“, устойчиво и интегрирано развитие, МИГ, WOMP.

Въведение

Едни от най-значимите и сериозни проблеми в селските райони в ЕС са свързани с изоставане в икономическото развитие между градски и селски райони, застаряване на населението и влошаване на демографската структура в тях. Вследствие на тези предпоставки напълно обяснима е и миграцията от селските райони и малките населени места към големите градски центрове. България не прави изключение от тази тенденция и за съжаление обезлюдяването на руралните райони взема все по-сериозни и застрашителни размери. Възможностите за икономическата им диверсификация и социално развитие на територията на България биха могли да разкрият цялостния потенциал на тези райони с помощта на различни секторни политики, програми и не на последно място с мерки и финансови лостове на Общата селскостопанска политика. Създадената за тази цел ОСП чрез различни стратегии, подходи и политики се стреми да осигури приемлив стандарт на живот на фермерите, качествени храни за потребителите на разумни цени, да запази европейското наследство в селските райони и да спомогне за опазването на околната среда. От своя страна подходът „Лидер“ може да бъде използван за децентрализирано и интегрирано развитие на селските райони в отделните страни и е успешно приложим и на територията на България. Подходът „Лидер“ е мултисекторен и в съчетание Общата селскостопанска политика гарантира балансирано развитие и подобряване на качеството на живот в селските общини на база развитието на местните ресурси.

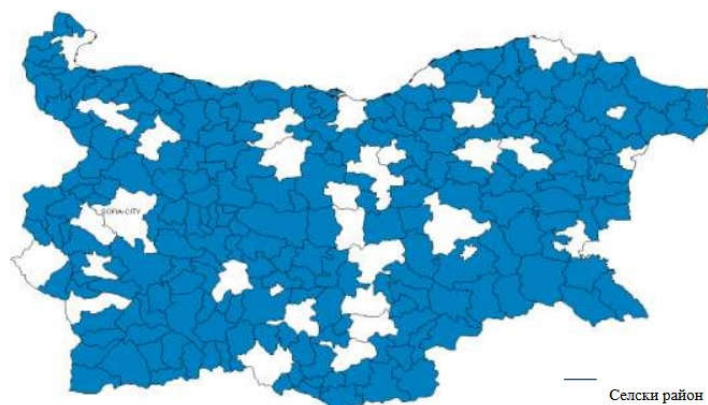
Материали и методика

В настоящата разработка са проучени и използвани както първични, така и вторични източници на информация. Първичните източници – официални стратегически документи, планове за развитие на различни общини, стратегии и политики за развитие на национално ниво, аналитични материали и информация от различни институции – НСИ, ЕВРОСТАД, МЗХ и др., са използвани с цел извличане на необходимата информация за въздействието на подхода *ЛИДЕР* и инструментите му в селските райони на Р България. Вторичните източници са съставени от научни публикации. В статията е направен опит да се анализира потенциалът и възможностите на подхода „ЛИДЕР“ за устойчиво и интегрирано развитие на селските райони. За целта е са използвани аналитичният, сравнителният и други методи, за да се получи по-ясна представа относно състоянието на селските райони и приложимостта на подхода в тях.

Резултати и дискусия

За целите на политиката за развитие на селските райони от началото на 2000 г. до днес България определя селските райони, като се базира на териториално-административното деление на страната. Селските райони обхващат територията на административно-териториалната единица община, в която най-голямото населено място е до 30 000 души. От всички 265 общини в България на критериите за определяне на селски райони отговарят 231 общини. Важно е да се направи разграничаването между села и селски район. В територията на селските райони има населени места, както села, така и градове, а също така и земеделски и горски територии, водни ресурси и техническа инфраструктура. Населеното място е исторически и функционално обособена територия, определена с наличието на постоянно живеещо население, строителни граници или землищни и строителни граници и необходимата социална и инженерна инфраструктура. Населените места се делят на градове и села, а селските райони обхващат цялата територия на административно-териториалната единица община. Целта при определяне на селските райони е да се приложи териториален подход, но също така следва да се обхване територия, на която се упражнява местно самоуправление. Определянето на селските райони не е географско определение, както са планинските райони, нито чисто административно, както са граничните райони. То е определение за целите на политиката за развитие на селските райони за решаване на системни икономически, социални, демографски, екологични пречки и проблеми на дадена територия, породени от периферност, неблагоприятни природни и климатични характеристики и въздействия, икономически особености, намален или загубен потенциал¹. На фиг. № 1 е представена карта, показваща географските граници на селските райони в България.

¹ http://www.agora-bg.org/assets/files/Doklad_TRG%207_28_11_2014_priet.pdf

Фиг. 1. Карта на селските райони в България
Източник: Rural Development Program 2014-2020

Политиката за развитие на селските райони в България е подчинена на принципите на Европейския съюз (ЕС). Тези райони са пресечна точка на множество проблеми, които отразяват цялостното развитие и на страната. Икономическото развитие в тях изостава и логично възниква актуалният въпрос има ли демографска криза в селата?! След 2010 г. 15 от областите в България се определят като предимно селски, 12 междинни и 1 като предимно градски район, София-град. По методологията, използвана от ЕК, преди 2010 г. в България като предимно селски са определени 20 области, междинни са 7 области, а София-град е определена като предимно градска. С новата типология територията, определена като предимно селска в България, е намаляла с 22.7%, а населението с 19.2%. Според официалните стратегически документи в селските райони живеят 43% от жителите на страната, като всеки четвърти жител в тях е над 65 години². Обезлюдяването на българските села расте със застрашителни темпове, като общо 566 села в страната са без население или с едноцифрен брой жители, показва справка, направена в Националния регистър на населените места на НСИ за броя на жителите по селища към 31 декември 2016 година³. В България има общо 5256 населени места, от които градовете са 257, селата - 4997, т. е. голям процент от тях попадат в т.нар. селски райони. Над една десета от селата са в капана на сериозна демографска криза, довела до пълното им обезлюдяване. Пак според НСИ общият брой села с едноцифрен брой жители е 409, 157 са населените места, в които няма нито един постоянен обитател, а с един жител в страната са 69 села. Населението бързо застарява и намалява поради отрицателния естествен прираст и отрицателната нетна миграция⁴. Международната организация по миграция изчислява, че 14% от българските граждани понастоящем живеят в чужбина. Застаряването и емиграцията допринесоха за недостига на работна ръка. По прогнози на Отдела за население на ООН

² <http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/PRSR.aspx>

³ www.nsi.bg

⁴ (<http://www.minfin.bg/bg/page/867>, Национален доклад за България за 2017 г.

селското население в България няма да спадне под 29% през 2020 г., но трябва да се провеждат секторни политики с цел да се намалят демографските проблеми в селските общини.

Развитието на селските райони на България се осъществява при строго спазване на редица разработени и съобразени с националното и европейско законодателство нормативни документи за регионално развитие, поредица от закони, национални стратегии, планове и програми за съответните програмни периоди. Социално-икономическата характеристика на селските райони в България, изготвена и представена в държавната документация, е по:

- Райони за планиране – ниво NUTS 2 по европейската класификация;
- Административни области – ниво NUTS 3;
- Общини – ниво LAU 1.

Съгласно ЗАТУРБ в обхвата на административно-териториалните единици на ниво LAU 1 - 264 общини, а на ниво NUTS 3 - 28 области⁵. Според действащата в момента нормативна уредба и спазвайки националната дефиниция за тях, определяме селските райони на ниво община (LAU 2) и включват територията на 231 общини, в които най-голямото населено място има население до 30 000 души. Освен това за селски райони се считат тези, при които процентният дял на селскостопанската заетост е над средния за страната. Селските райони в България покриват 98,8% от територията и 84,3% от нейното население. Селските общини в България заемат 81% от територията, като в тях живее 42% от населението⁶. Налице е диспропорция в развитието на градските и селските райони, както по отношение на икономическото развитие, така и по отношение на образователно равнище, демографско състояние, достъп до основни услуги и прочие. Изследванията показват, че разнообразието от дейностите в икономиката на селските райони в някои от общините е изключително слаба. Малкият процент хора в работоспособна възраст извън селското стопанство в селата са или безработни, или заети в публичния сектор. Тъй като мнозинството от жителите в селските райони не се занимават със селскостопански дейности, за тях е от особена важност всички подпомагащи програми на национално и европейско ниво да създават заетост чрез инвестиции в аграрни и неаграрни производства на третичния сектор.

И тук възниква въпросът относно необходимостта от провеждане на мерки и политики, насърчаващи инвестициите в неаграрни сектори, какъвто например е туристическият сектор. Слабото икономическо развитие на селските райони изисква разработването на различни алтернативи за заетост извън селското стопанство, съживяване и разнообразяване на икономиката и не на последно място – добро местно управление. Изоставането на аграрния сектор не е проблем за развитието на селските общини, но само при условие, че на негово място възниква друга икономическа дейност, осигуряваща устойчивост в развитието на съответния регион.

Присъединяването на България към Европейския съюз дава възможност страната да участва в общите политики, както и да усвоява значителни

⁵ <http://www.mrrb.government.bg/bg/zakon-za-administrativno-teritorialnoto-ustrojstvo-na-republika-bulgariya/>

⁶ <http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/PRSR.aspx>

финансови средства по тях. Тези предпоставки дават възможност за разнообразно и най-вече равнопоставено развитие на селските райони. В същото време Европейският съюз е ориентиран към така наречения "нов модел на европейско земеделие. Предвидено е част от подкрепата за селското стопанство да се пренасочи към селските райони, особено към изоставащите такива. Това превръща политиката на развитие на селските райони в основен стълб на Общата селскостопанска политика на ЕС. При самото ѝ създаване основната цел и последвалите ефекти са главно икономически – да се стимулира местният пазар, износът на селскостопанска продукция, като се осигурява хранителна обезпеченост. Тази политика обаче води до натрупване на постоянни излишъци при някои земеделски продукти и налага реформирането ѝ. Поради тази причина в началото на XXI в. ОСП понижава нивата на подкрепата, предоставяна на европейските фермери чрез механизъм на директни плащания за единица площ. По този начин се дава възможност за по-равномерно разпределение на европейските средства към изоставащите селски райони в страните на фона на градските англомерации.

Политиката на ЕС за развитие на селските райони е въведена като втори стълб на ОСП по време на реформата по „Програма 2000“. Финансирана е от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) с целта да допринесе за изпълнението на стратегията „Европа 2020“ за насърчаване на устойчивото им развитие. Като един от най-големите плюсове от членството на България в ЕС и прилагането на ОСП може да се счита повишаването на доходността и частичното намаляване на демографската криза в някои от селските райони в страната чрез подпомагане на селските стопани и съответните пазарни мерки. Във всички държави членки на ЕС политиката за развитието на селските райони е част от общата селскостопанска политика, като в България е представена чрез „Програма за развитие на селските райони“. Програмата се прилага за втори програмен период 2014-2020 г. и е насочена към подобряване качеството на живот и услуги в селските райони, развитие на конкурентно земеделие и горско стопанство опазване на природните ресурси и околната среда и др. Ако трябва да бъдат представени в процентно съотношение, то видимо от статистическите данни на всички 28 страни членки на ЕС е, че селските райони съставляват 52% от територията и само 22% от населението им живее в тях. В тези райони се формира 16% от БВП и са заети 21% от работещите. В типично градските райони се създава 53% от БВП при 43% живеещо в тях население и 45% от работещите⁷. В България, за разлика от страните членки на Европейския съюз, доходите в селата са около 50% по-ниски от доходите в градовете.

Очевидно е, че и в България, и в целия Европейски съюз, земеделието заема една от водещите позиции в икономическото развитие на страните, както за постигане на по-висока заетост и по-високи доходи на селското население, така и за повишаване жизнеспособността на селските райони. При наличието на нестабилно земеделие ЕС би застрашил не само своята хранителна сигурност, но би отслабил и социално-икономическото развитие на селските райони. От друга страна, стабилна, печеливша фермерска дейност ще бъде водеща при справяне с нуждите, свързани със заетостта, растежа и бедността.

⁷ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level/bg

Това разбиране е в основата на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз, приложима чрез подхода „Лидер“ и в България. Представена чрез оперативните програми в страните членки и е изцяло е подчинена на критериите за устойчиво развитие, а именно:

- повишаване на конкурентоспособността на европейското земеделие на световно ниво;
- контрол над производството и прекомерното нарастване на бюджетните разходи;
- осигуряване на приемлив стандарт на заетите в селското стопанство посредством увеличаване на доходите им;
- опазване на околната среда.

ОСП се концентрира върху осигуряване на основна подкрепа за доходите на фермерите, които имат право да произвеждат в съответствие с пазарното търсене, а вторият стълб е насочен в подкрепа на селските райони и тяхното развитие. В България Втори стълб на ОСП разглежда земеделието като източник на обществени блага в резултат на неговите екологични и селски функции и спомага политиките за икономическа диверсификация в селските райони чрез мерките и приоритетните оси, заложи в ПРСР. Три са основните оси на устойчивото развитие на селските райони, заложи в ОСП и в частност в България в ПРСР:

- конкурентоспособност;
- управление на земите и околната среда;
- качество на живот и диверсификация.

Проучванията ни показват, че се увеличава се броят на селските райони и в България, в които земеделието губи своята важност като преобладаваща дейност. Така, че е логично, то до бъде заместено от други икономически дейности от третичния сектор, които да допринасят за развитието на селската икономика, обществени блага и услуги. Ефективността и конкурентоспособността са запазени като ключови цели в ПРСР и ОСП, успоредно с шестте стратегическите насоки за развитие на селските райони⁸:

1. Подобряване на конкурентоспособността на земеделския и горския сектор.
2. Подобряване на околната и селската среда.
3. Подобряване на качеството на живот в селските общини.
4. Изграждане на местен капацитет за заетост и диверсификация.
5. Превръщане на приоритетите в програми.
6. Допълняемост между инструментите на Общността.

Инвестициите в подобряването на качеството на живота в селските райони са свързани със създаване или подобряване на подходяща икономическа и социална структура, намаляване на обезлюдяването и справяне със сериозните демографски процеси в селските райони. Бедност, отпадане от образование, нисък достъп до здравеопазване, ограничени възможности за развитие на бизнес, проблеми на околната среда, всички тези проблеми в селските райони са преодолими с помощта на изпълнение на съответни мерки и приоритетни оси от ПРСР. Програмата, като част от ОСП, подпомага възможностите за инвестиции в земеделието, преработвателната

⁸ <https://www.eufunds.bg/archive/documents/1259310779.pdf>

промишленост и горската индустрия. Диверсификация на икономиката в селските райони трябва да се осъществи чрез насърчаване на предприемачеството с акцент върху селски и горски туризъм, ВЕИ и други стопански сектори с потенциал за развитие.

Основен принос за локалното развитие, за развитието на местните общности и активността на различни групи хора се полага на подхода „Лидер“ като част от ОСП и се подпомага целенасочено в ПРСР в България. При възникването и създаването като новаторски подход в рамките на политиката на ЕС за развитие на селските райони от 1991 г. до настоящия програмен период „Лидер“ се е развил във времето успоредно с останалата част на ОСП. Сама по себе си абревиатурата „Лидер“ означава „Връзки между дейностите за развитие на селските райони“ и подсказва основната му роля – да предостави на общностите в селските райони на ЕС инструменти за заемане на активна роля в изграждането на собственото им бъдеще. „Лидер“ допълва различни европейски и по-голямата част от националните програми, свързани с развитие на земеделски и други неикономически дейности в селските райони. Чрез реализиране на Подхода се предоставя възможност за подпомагане на различни сектори и дейности, които не получават подкрепа или получават само частична такава по други програми, действащи в селските райони - културни дейности, подобряване на природната среда, рехабилитация на архитектурните забележителности и сгради, селския туризъм, инфраструктура и комуникации.

Подходът „Лидер“ е една от обособените четири приоритетни оси на ОСП, съответстващи на основните подкрепящи се направления:

- ОС 1: „Подобряване на конкурентноспособността на земеделския и горския сектор“,
- ОС 2: „Подобряване на околната среда и селската природа“,
- ОС 3: „Качество на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика“,
- ОС 4: „ЛИДЕР“ - хоризонтална четвърта ос на Програмата за развитие на селските райони, допринасяща за постигане на целите на останалите 3 оси.

В селските райони на България подходът „Лидер“ е изключително успешно приложим, основавайки се на разбирането, че поради разнообразието на дейности от различни икономически сектори в тях, стратегиите за развитие са много по-ефективни и ефикасни, ако се решават и прилагат на местно ниво от местните участници, придружени от ясни и прозрачни процедури. Подходът създава финансови възможности, като дава възможност на населението в селските райони сами да развиват своите дейности и икономика и е приложим индивидуално във всяка страна членка. Наименованието на ЛИДЕР умело съчетава смисъла на думата от английски език „водачество“ със същинския смисъл на интегрирана връзка между дейностите за развитие на дадена територия от селските райони.

Засилването на ролята на подхода *ЛИДЕР/Водено* от общността местно развитие е от ключово значение за прилагането на Програмата за развитие на селските райони 2014-2020. Едни от главните му цели са да насърчава предприемачески дух и съхраняване на местните традиции през настоящия програмен период е свързан с прилагането на подхода „Водено от общността местно развитие“ в селските райони. Основно звено при подхода „ЛИДЕР“ са

местните инициативни групи, които се формират както от представители на частния, така и на държавния сектор.

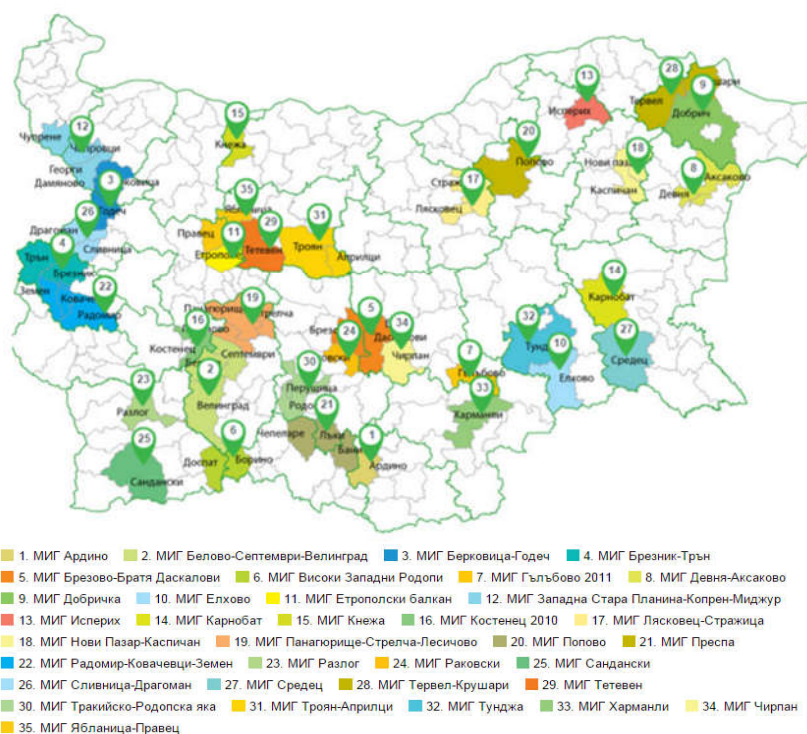
В програмния период 2014 – 2020 г. подходът *ЛИДЕР* е представен чрез задължителните елементи на мярка 19 „Воденото от общностите местно развитие“. Идеята на подхода е да се разработят и осъществяват многосекторни стратегии за местно развитие на селските райони и малките населени места, които да отговарят на предизвикателствата за цялостно им развитие. Мнозинството от селските общини в България в това отношение имат доста добре разработени и действащи стратегии за Водено от общностите местно развитие (ВОМР). Те са интегрирани въз основа на характеристиките на конкретната територия и разработени за целите на местните потребности и потенциал. Подходът се прилага на териториален принцип на ниво община или обединение на съседни общини и/или съседни населени места част от община/и. Пример за такава обединение са община Кричим и община Брацигово, които макар и на територията на различни областни администрации, показват доста добро взаимодействие по отношение икономическото си развитие. В този и други подобни примери е на лице т. нар. интертериториално сътрудничество т.е. сътрудничество между различни селски райони в рамките на една държава- членка. То може да бъде между групи на „ЛИДЕР“ и може да бъде отворено също и за други местни групи, използващи подобен подход на участие.⁹

ВОМР дава възможност за икономическо и социално развитие на селските общества да разработят въз основа на потребностите и потенциала на местното население иновационни и инвестиционни политики. ВОМР се развива и получава различна финансова и структурна подкрепа от Европейския фонд за регионално развитие и от Европейския социален фонд с цел да се стимулира местното развитие и да се намали изоставането в селските райони съгласно приоритетна област 6 (б) от Регламент 1305. Към основните приоритети за настоящия програмен период 2014 – 2020 са заложили използване на потенциала на културното и историческото наследство и насърчаване на иновациите за икономическо и социално развитие, интегриран подход към околната среда и др. В тази връзка може да се отбележи, че подходът Лидер дава възможност за устойчиво и интегрирано развитие на селските райони. Основните цели и насоки за устойчиво развитие на селските общини е постижимо чрез:

- Опазване на околната среда и културните ценности в селските райони;
- Социално равенство и преодоляване на демографските проблеми в селските зони;
- Осигуряване на жизнена бизнес структура и икономически просперитет;
- Поддържане и обновяване на съществуващата материално-техническа база, суперструктура и инфраструктура на селските общини;
- Ефективно използване на наличните природни и антропогенни ресурси и др.

⁹ Георгиев, Г., Подходът «Лидер» – възможност и предизвикателство, ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ.bg, Година 2 / Брой 2 / Май 2011

През периода 2014-2020 година по подхода Водено от общностите местно развитие към момента на представяното от автора собствено проучване е проведен един прием за стратегии, по които са одобрени 40 местни инициативни групи. **ЛИДЕР** подпомага създаването и функционирането на местни инициативни групи (МИГ), обхващащи територия с минимум 10 000 и максимум 100 000 жители (вкл. градове в селските райони) и оказва финансова помощ за разработването и изпълнението на стратегии за устойчиво местно развитие. Местните общности в селските общини и малките населени места възлагат големи надежди за съживяване и устойчиво развитие на местната икономика и инфраструктура чрез стратегиите за местно развитие, тъй като чрез тях ще се гарантира финансирането им, бизнеса и неправителствения сектор на обхванатата от МИГ територия. Общините, които влизат в състава на една МИГ, трябва да са съседни, с непрекъснати граници, а територията на местната група да обхваща население от 10 хил. до 150 хил. жители. Всички общини от селски райони в България са допустим партньор в една МИГ, както и населените места в 14 общини от градски райони с изключение на града - център на общината. Като успешни примери за едни от най-добре работещите местни инициативни групи на територията на Южен Централен район може да бъдат посочени МИГ Ардино; МИГ Белово, Велинград, Септември; МИГ Баните, Лъки, Чепеларе; МИГ Панагюрище, Стрелча, Лесичово; МИГ Раковски и МИГ Харманли, МИГ Кирково – Златоград, МИГ Тракийско-Родопска яка и др. На картата по-долу са посочени най-активно работещите и разпознаваеми Местни инициативни групи:

Фиг. 2. Карта на Местните инициативни групи в България

Източник: <http://www.nsm.bg/karta-na-mig>

За успешното функциониране на МИГ трябва да се отбележи, че те са публично-частни партньорства на база на различни социално икономически сектори в съответния селски район. При вземане на решения относно устойчивото и интегрирано развитие на общността представителни за съществуващите местни групи по интереси, частни партньори и асоциации трябва да съставляват поне 50% от местното партньорство. Основни участници в местните инициативи са действащите предприемачи, фермери, различни асоциации и др.

В процес на оценяване са още над 70 проекта за МИГ - ве на територията на цялата страна, като не всички от тях ще получат одобрение и финансиране. Проектите обхващат всички дейности, които са допустими за финансиране по Програмата за развитие на селските райони. Ролята на тези групи е да организира и обедини идеите на местните общности за развитие за по-добро качество на живот и разнообразни възможности за заетост в селските райони. Местната инициативна група трябва да покаже капацитет за разработване и прилагане на Местна стратегия за развитие и да демонстрира прозрачност и откритост в работата си с местната общност. Офисите на Местните инициативни групи са центровете, където на място да се информират и консултират потенциалните бенефициенти от територията и където те ще внасят проектите си за оценка и одобрение.

Резултатите от провежданите дейности и реализирането стратегиите на ВОРМ имат трайно и устойчиво въздействие върху местната общност и са видими за настоящия и бъдещи периоди. Идеята на подхода ВОРМ е местното население (в една или няколко съседни общини) само да определя приоритетите си за развитие на основата на специфичните си проблеми, нужди, приоритети и потенциал. ВОРМ – местната инициативна група, всъщност е публично-частно партньорство, в което участват най-малко по една общинска администрация и представители от стопанския и нестопанския сектор.

При близо 90% от общините в селските райони (около 180 общини) има видими резултати от прилагане на подхода *Лидер* от предишния програмен период (2007-2013 г.). Вследствие прилагането му и реализиране стратегиите на МИГ по общини са изградени на принципите на устойчивостта инфраструктурни проекти, формирани са единни местни общности, такива, които работят заедно за постигане на конкретни цели. Стратегиите за местно развитие са разработени с цел устойчиво и интегрирано развитие на селските райони, посредством разнообразяване на икономическите дейности, опазване на природата и селската култура, развитие на по-висококачествени услуги, отговарящи на нуждите и очакванията на местното население и преодоляване на някои демографски проблеми, като застаряване и обезлюдяване.

Заслужава да се отбележи, че в настоящия програмен период 2014 - 2020 г. е разширен териториалният обхват на стратегиите за местно развитие. Освен вече включените за подпомагане селски райони с цел устойчиво и интегрирано развитие са включени и селата на някои общини от градски райони. Настоящата промяна е особено важна за тези населени места, тъй като те често са изключени от финансиране по мерки от Програма за развитие на селските райони, тъй като не отговарят и не покриват критериите на националната дефиниция за селски район. Това в голяма степен възпрепятства устойчивото развитие на различни икономически дейности, различни от

земеделските, като например туризма. Второто съществено изменение е свързано със значително увеличаване на обема на финансирането за местни стратегии и разширяване на обхвата му. През настоящия програмен период се прилага и т.нар. многофондово финансиране, т.е. финансирането е не само от Програмата за развитие на селските райони, а от почти всички оперативни програми на обща стойност близо 683 млн. лв. Изследванията на автора показват, че тези финансови параметри са близо 4 пъти по-високи в сравнение с предишния програмен период.

Поставените за реализиране цели пред всички местни инициативни групи, действащи на територията на страната, са ориентирани към ефективно управление и оползотворяване на наличните териториални ресурси за реализиране на стратегиите за местно развитие. Стремжът на всички общини, прилагащи подходът *Лидер*, е чрез МИГ и ВОРП да се постигне устойчиво конкурентноспособно развитие на територията и повишаване на качеството на живот, развитие и диверсификация на земеделието и икономическите дейности, както и подобряване конкурентоспособността на местните продукти.

България притежава богато културно, историческо наследство и разнообразна природна среда. Тяхното валоризиране в селските райони чрез инструменти на „ЛИДЕР“ ще даде възможност за развитие на неземеделски дейности, намаляване на безработицата и повишаване качеството на живот. Идеята е, чрез инструментите „ЛИДЕР“ да се постигне трайно опазване на околната среда, биоразнообразието и културно-историческото наследство в селските райони. Това ще предостави възможност местното население да бъде ангажирано под различни форми в различни икономически дейности. Стратегическите документи, данните от статистическите проучвания и предишни автори изследвания показват, че преобладаващо селските и междинни райони се характеризират с много ниско ниво на икономическа активност на работната сила. Сериозен проблем в селските общини е и високото ниво на трайна безработица сред населението в активна възраст. Проучванията на Световната банка показват, че броят на бедните и социално слабите в селските райони е близо четири пъти по-голям от този на жителите в големите градове. В тази връзка, някои от инструментите на подхода *ЛИДЕР* дават възможност за обучение на целеви групи от местното население да придобият знания, умения и компетентности за различни дейности, които се практикуват в региона с цел повишаване на квалифицираните кадри за местната икономика.

Заклучение и изводи

Една от главните цели пред управлението на селските райони на национално ниво е през настоящия програмен период 2014-2020 г. да бъдат запазени, разширени и увеличени дейностите и резултатите, постигнати с помощта на подхода „ЛИДЕР“ за устойчивото и интегрираното им развитие. Резултатите от близо 20-годишното прилагане на подхода *ЛИДЕР* показват, че той е изключително подходящ за прилагане в селските райони на ЕС. В България въпреки че действа активно в последните два програмни периода, този интегриран подход води до силно балансирано регионално развитие на селските общини и е изключително подходящ за мащабите им. Необходимо е да се засили участието на местните общности по общини в процеса на

развитие на засегнатите територии и подобряване на качеството на живот в тях, да се мобилизират местните ресурси, да се изградят социален капитал и партньорства. Авторите проучвания показват, че в голяма част от малките населени места местните общности играят ключова роля в устойчивото им развитие и успяват да бъдат интегрирани в развитието и на други дейности, извън земеделските. Благодарение на успешните дейности, развивани и реализирани чрез подхода, значителна част от земеделските стопани в България имат реалната възможност да получат финансиране на дейностите си, да участват в управлението на населеното място, в което живеят, както и да си сътрудничат при реализация на други неземеделски дейности за подобряване на икономическото състояние. От изложеното в настоящата разработка става ясно, че при правилното прилагане *ЛИДЕР* чрез ВОМР има потенциал да бъде ключов инструмент за развитие на селските райони в България.

Използвана литература

1. Богданова, З. Изследване на местни инициативни групи по подхода „Лидер“ за устойчиво социално-икономическо развитие на селските райони (на примера на русенска област), автореферат, РУСЕ, 2012.
2. Георгиев, Г. Подходът «Лидер» – възможност и предизвикателство, ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ.bg, Година 2 / Брой 2 / Май 2011
3. Калайджиева, Т. А. Подходът „Лидер“: управление на бизнеса и регионите „отдолу–нагоре“, УПРАВЛЕНИЕ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 6/2012 (37)
4. Доклад „Стратегии за местно развитие (СМР) за периода 2014 – 2020. Предизвикателства, капацитет за изготвяне и нови моменти“, София, 2014.
5. Европейска мрежа за развитие на селските райони /European Network for Rural Development/: http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/general-info/whos-who/local-action-groups/bg/local-action-groups_bg.html
6. Национална селска мрежа <http://www.nsm.bg/faq>
7. Подходът «Лидер» - основно ръководство, Европейски общности, 2006, ISBN 92-79-02039-0
8. Фондация за реформа в местното самоуправление /ФРМС/, <http://www.flgr.bg/?act=cms&cid=1011&id=2686>
9. http://www.agora-bg.org/assets/files/Doklad_TRG%207_28_11_2014_priet.pdf.
10. <http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/PRSR.aspx>
11. www.nsi.bg
12. <http://www.minfin.bg/bg/page/867>, Национален доклад за България за 2017 г.
13. <http://www.nsm.bg/faq>
14. <http://www.mrrb.government.bg/bg/zakon-za-administrativno-teritorialnoto-ustrojstvo-na-republika-bulgariya/>
15. <http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/PRSR.aspx>
16. <https://www.eufunds.bg/archive/documents/1259310779.pdf>